

**Velkommen til
Forældrekursus i
Autismespektrumforstyrrelse
(ASF)**

Formål

**At give forældre til børn/unge som har en
Autismespektrumforstyrrelse (ASF)**

Mulighed for at møde andre forældre

Introduktion til autisme teoretisk og praktisk

Kursusforløbet

**Modul 1:
Hvad er
Autismespektrum
forstyrrelse?**

Modul 2:
Kognitive
forudsætninger og
pædagogisk tilgang

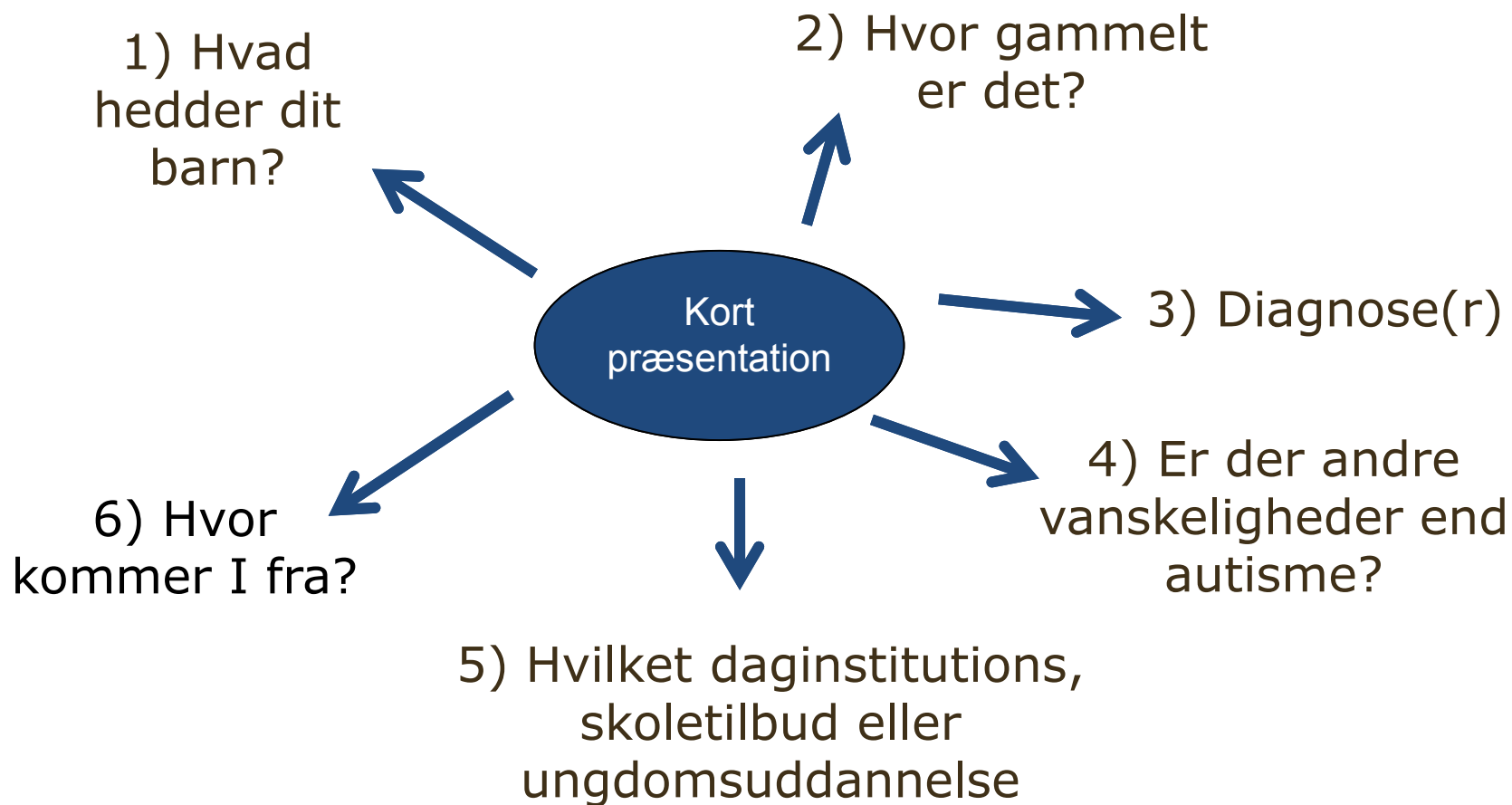
Modul 3:
Inspiration til pædagogisk
praksis

Modul 4:
Livet med Autisme
(ASF)

Dagens program

- Præsentation
- Formål med gruppen
- Hvad er Autismespektrumforstyrrelser (ICD-10)
- Forekomst / Hyppighed
- Komorbiditet psykiatrisk og somatisk
- Viden om årsager
- Gentagelsesrisiko

Præsentationsrunde

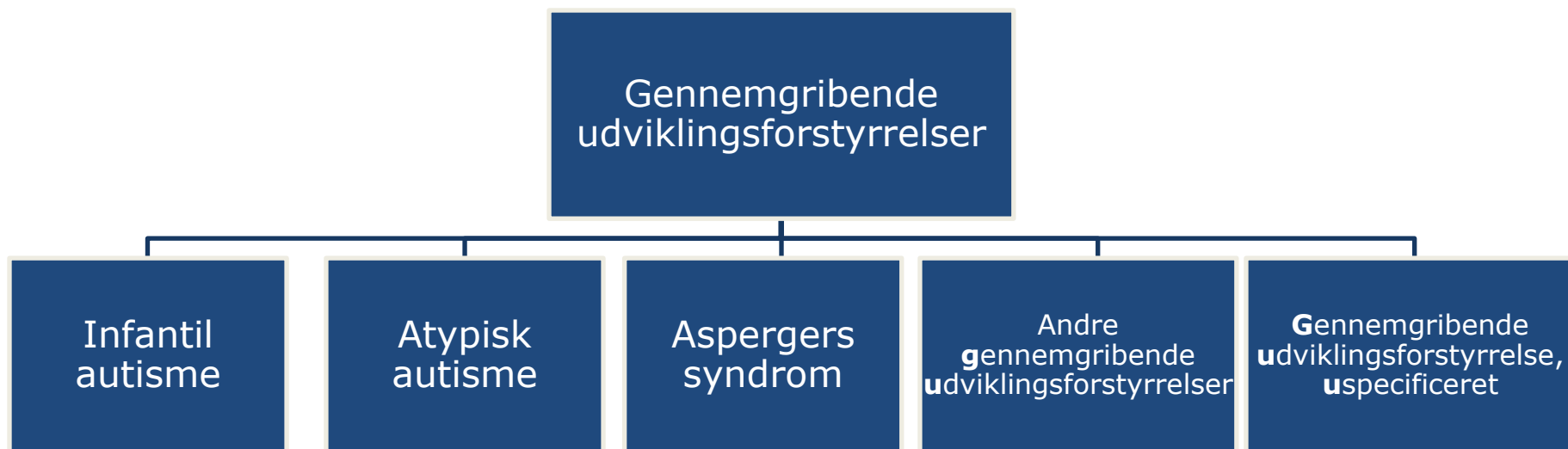

Autismespektrumforstyrrelse (ASF)

Børn og unge med autismespektrumforstyrrelser (ASF) har nogle af de samme symptomer, men er samtidig vidt forskellige.

Diagnosegrupper i ICD 10

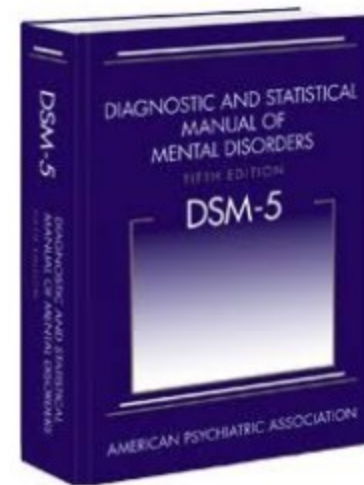
ICD-10

Autismespektrumforstyrrelser

- 84.0 Infantil autisme
- 84.1 Atypisk autisme (begyndelsesalder/symptomatologi)
- 84.5 Aspergers syndrom
- 84.8 Andre gennemgribende udviklingsforstyrrelser
- 84.9 Gennemgribende udviklingsforstyrrelse, uspec.

DSM V (2014)

Autismespektrumforstyrrelser i DSM V

Aktuelt grundlag for diagnosen

- Adfærd
- Debuttidspunkt (< 3 år / > 3 år)
- Grader af forstyrrelse/ afvigelse (kvalitativt aspekt)

Autismespektrumforstyrrelser (ASF)

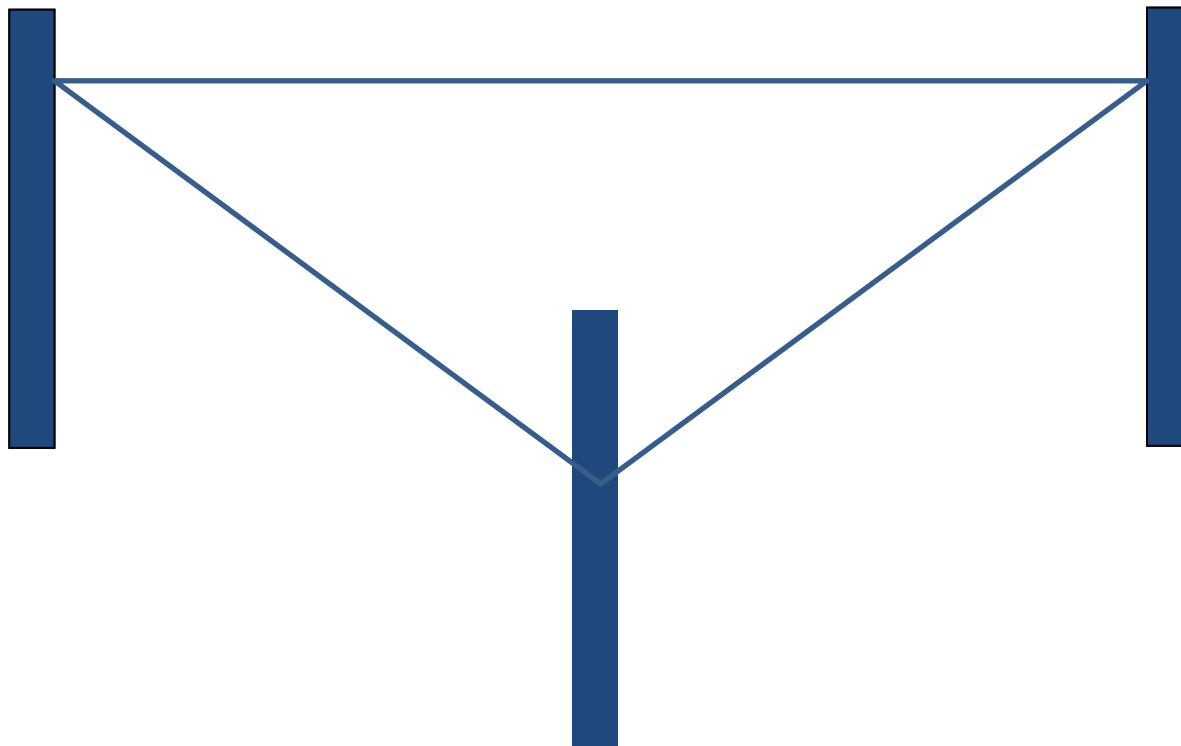
Karakteriseret ved kvalitative forstyrrelser af de 3 kerneområder:

- Socialt samspil
- Kommunikation (verbal og non-verbal)
- Begrænset, stereotyp og repetitivt repertoire af interesser og aktiviteter, ritualer og modstand mod forandring, begrænsninger i leg og forestillingsevne

Tyngden på de 3 kerneområder i triaden kan være forskellig

Socialt samspil

Kommunikation

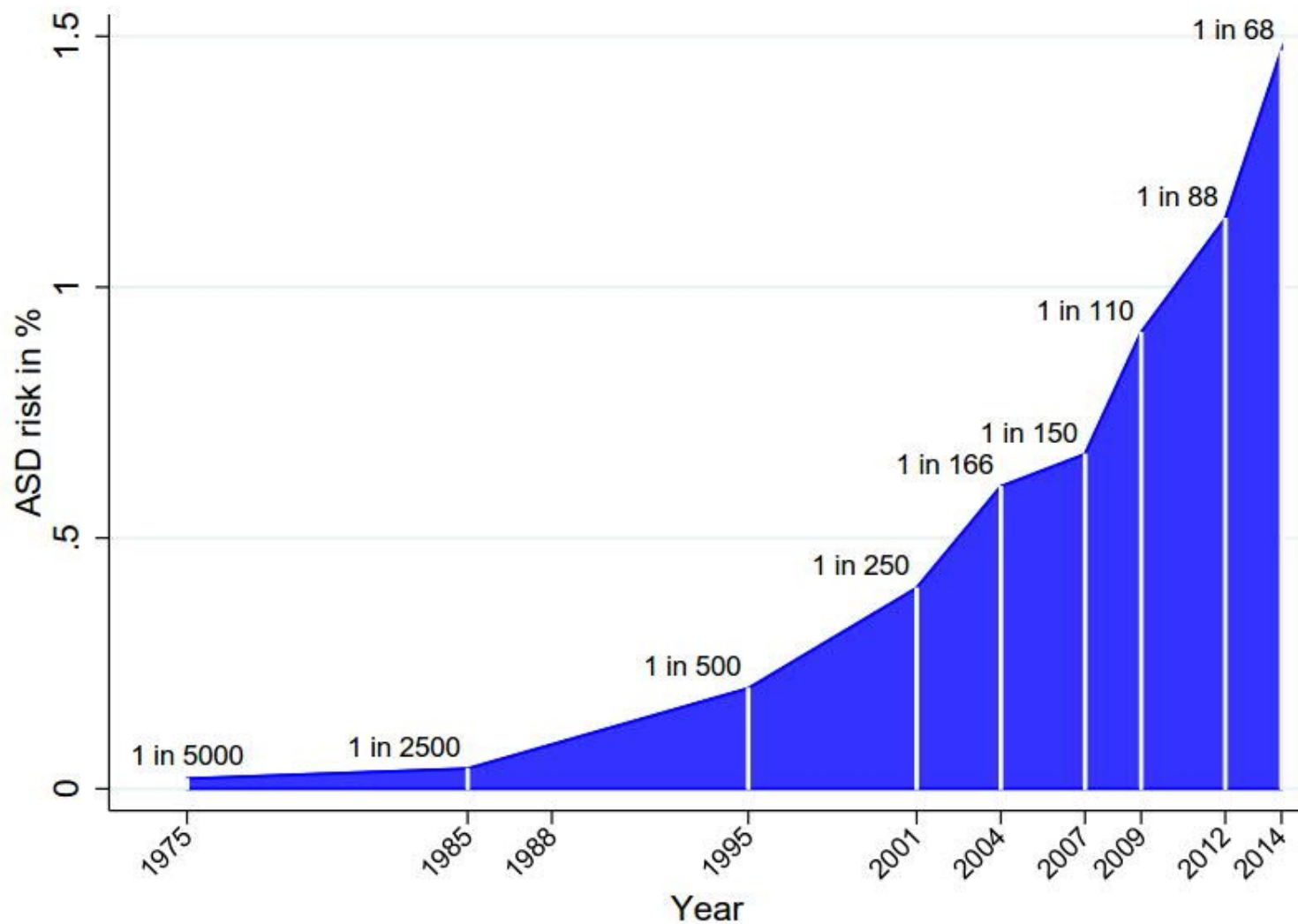
Leg / forestillingsevne

Autismespektrumforstyrrelser (ASF)

Forstyrrelserne er gennemgribende, dvs.:

- Præger barnets/den unges udvikling på alle områder og dets udfoldelse i alle situationer.
- Varierer i sværhedsgrad fra lette vanskeligheder der ses i den generelle befolkning, til forstyrrelser der påvirker funktionsniveauet i svær grad.

Forekomst

Forekomst

Studier før 1980:

- 0,7- 4,6 / 10 000 (Især infantil autisme)

Studier fra 2001 og fremefter:

- **0,8 - 1 %** for hele gruppen af autisme-spektrumforstyrrelser

I Danmark lige nu 1.2 % (det seneste studie fra Sydkorea: 2,64 %) Mand/kvinde 4:1

I Danmark ses fortsat stigning – bl.a. betinget af at diagnoserne stilles tidligere og at voksne diagnosticeres.

Langt hyppigere forekommende end tidligere antaget.

Forekomsten har været jævnt stigende.

Mulige forklaringer:

- Ændrede diagnosekriterier
- Fra infantil autisme til autismspektrumforstyrrelser
- Øget opmærksomhed og viden
- Bedre muligheder for diagnostik og specialiserede tilbud
- Nogen får diagnosen tidligere end før, andre senere
- Omdiagnosticering eks. fra mental retardering, personlighedsforstyrrelse etc.
- Reel stigning (genetik, miljøfaktorer) ?

Psykiatrisk komorbiditet:

Komorbidt til ASF kan optræde:

ADHD og ADD

Tics og Tourettes syndrom

OCD

Spiseforstyrrelse

Psykiatrisk komorbiditet:

- Personer med ASF har øget risiko for udvikling af sekundære psykiske forstyrrelser i ungdom og tidlig voksenalder
- Selvmutilerende og tvangspræget adfærd
- Kaotiske reaktioner med angst (ofte reaktion på brud på rutiner og vaner)
- Udvikling af psykotiske tilstande kan forekomme, specielt ved belastning
- Depression

Somatisk sygdom sammen med autisme

- Epilepsi (5-10 %)
- Medicinske tilstande (7.7%)
incl. sansedefekter 12-37%
- Mavetarmsygdomme?
- Risiko for manglende diagnosticering/ udredning

Forekomst af søvnproblemer ved ASF

Børn i almindelighed:

20-30% søvnproblemer < 5 år, skolebørn 11%

Søvnforstyrrelser ved ASF hos 44-88%

Hos 25 % tilstede fra 1-2 års alderen

Mulig årsag: afvigelser i melatonin stofskiftet

Eksempler på ledsagesymptomer og tilstande

- Vredesudbrud
- Problemer omkring spisning, væskeindtagelse, søvn
- Udtalt frygt eller manglende fornemmelse for fare
- Øget smertetærskel
- Selvskadende adfærd
- Begrænset/ manglende regulering følelses- og stemningsmæssigt.

Årsagsfaktorer/ ætiologi

Gentagelsesrisiko

Aktuelt dansk populationsbaseret registerstudie viser en gentagelsesrisiko på 8,4%

Amerikanske studier viser en højere gentagelsesrisiko.

Årsagsfaktorer / neurobiologi

- Genetik
- Forandringer af hjernens funktion i forhold til neurale netværk
- Forhold omkring graviditet, som varighed, infektioner, medicin, forældres alder, fødselskomplikationer, fødselsvægt o.a.
- Hormoner

Årsagsfaktorer / neurobiologi

- Forandringer af hjernens strukturer - f.eks. stort hovedomfang/ hjerne
- Forandringer i signalstoffer

Sammenfatning

- Forskellige diagnoser under ASF
- Individualitet
- Variation
- Hyppig tilstand
- Arvelighed
- Stigende hyppighed?
- Årsagsfaktorer
- Viden fremmer forståelse og handlemuligheder

**Velkommen til
Forældrekursus i
Autismespektrumforstyrrelse
(ASF)**

Kursusforløbet

Modul 1: ✓
Hvad er
Autismespektrumfor-
styrrelse (ASF)

Modul 3:
Inspiration til pædagogisk
praksis

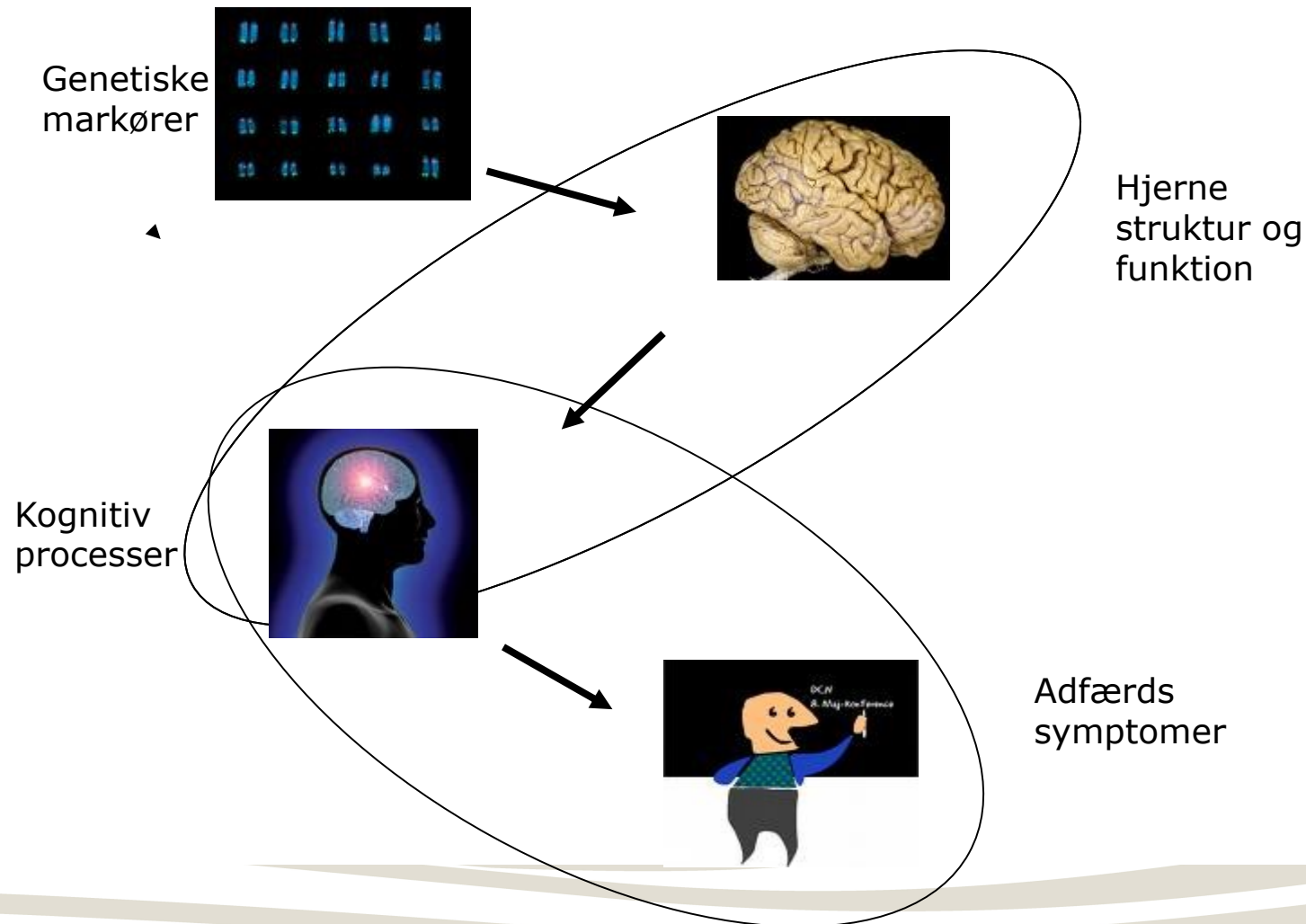
Modul 2:
Kognitive
forudsætninger
og pædagogisk
tilgang

Modul 4:
Livet med Autisme
(ASF)

Program for dagen:

- Generel introduktion til de kognitive forudsætninger hos børn og unge med ASF
- Udvalgte kognitive teorier/forklaringer ved ASF

Der er forskellige niveauer, man kan fokusere på.

Børn og unge med ASF er forskellige!

- Blandt andet:
- - Kognitive forudsætninger (IQ)
- - Sproglige/kommunikative færdigheder
- - Personlighed
- - Temperament

*Ofte ses en
Ujævn kognitiv profil*

Børn og unge med ASF kan

Opfatte meget konkret

Have svært ved at lege - især med andre børn

Være visuelt stærke

Have interesse for særlige ting

Have svært ved indlevelse

Opføre sig anderledes end andre børn

Have god hukommelse - især for detaljer

Kognitive teorier/forklaringer ved autisme

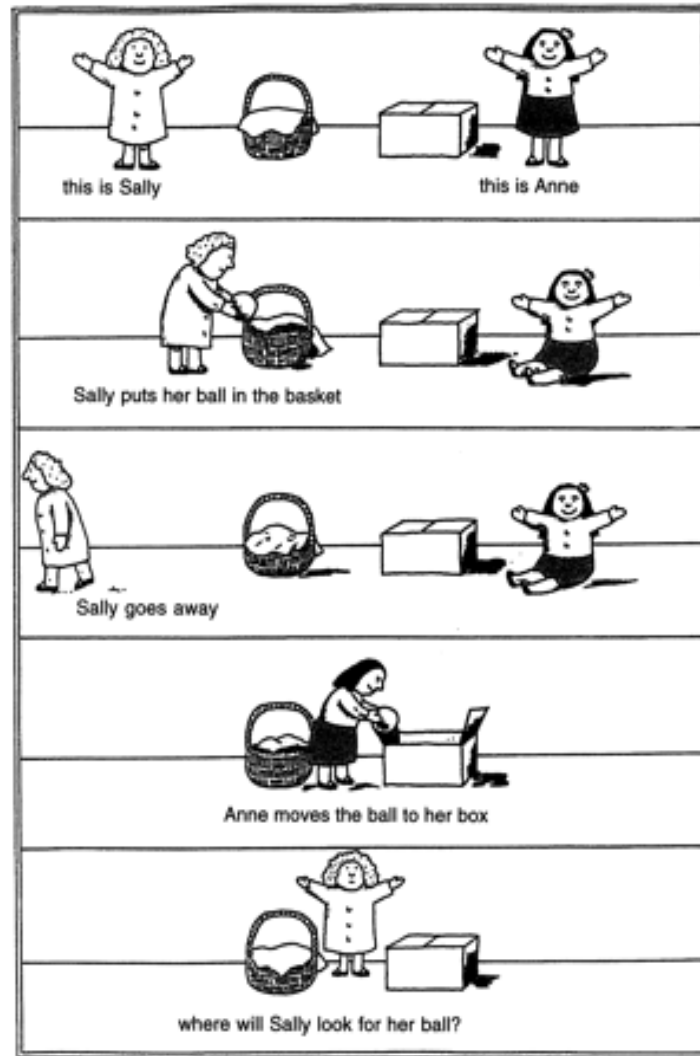
- *Theory of mind*
- *Svag central coherence*
- *Eksekutive funktioner*
- *EksPLICIT/implicit indlæring*
- *Symbolfunktion*

Theory of mind

- En grundlæggende evne til at danne os tanker om/forstå
- andre menneskers tanker, følelser og motiver.

Theory of mind

Frith, 1996

Theory of mind

Theory of mind er grundlaget for at:

- indgå i fælles opmærksomhed
- forstå andres intentioner
- aflæse andre
- forstå egen adfærd
- Evner som udvikles gradvis i småbørnsårene.

Theory of mind

Vanskeligheder med Theory of mind kan vise sig som:

- Nedsat brug af blikkontakt
- Vanskeligheder ved at forstå intentioner (man mistolker)
- Vanskeligheder ved at aflæse andre og f.eks. holde enetaler
- Nedsat evne til at tage initiativ til og indgå i fælles opmærksomhed
- Vanskeligheder ved at aflæse, at adfærd påvirker andre

Central coherence

Central coherence (central kohærens):

Central coherence betegner en bestemt kognitiv stil af informationsbehandling.

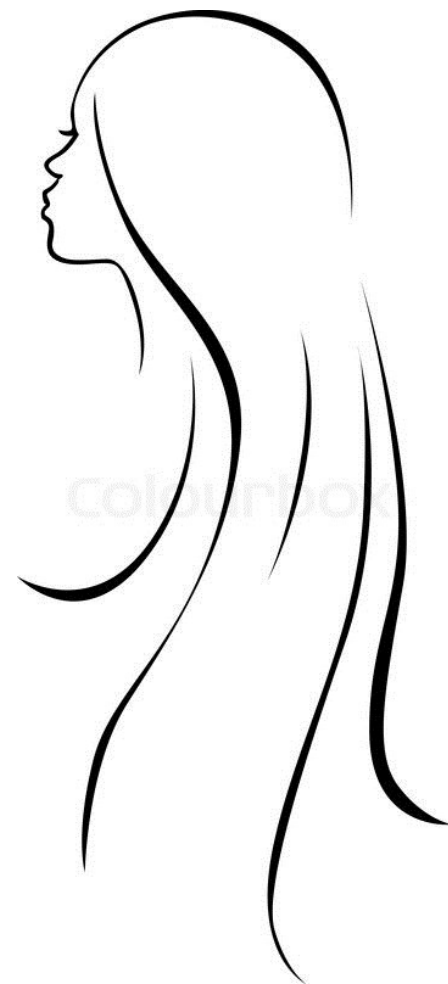
Central coherence

En kontekst-aflæsning:

Evnen til at skabe en sammenhængende forståelse ud fra de mange detaljer, vi opfatter i dagligdagen.

TTTTTT	FFFFFF
T	F
TTTTT	F
T	F
T	F
T	F

Central coherence

g
Jtr
Vkl ds j
A h f
sætninger
I
nje

Central coherence

Svag central coherence kan medføre:

- Opfanger detaljer frem for helheden
- Man kan opleve verden konkret - og have en særlig hukommelse, idet de fra andres synspunkt kan huske irrelevante detaljer.
- Vanskeligheder ved at skelne relevante fra irrelevante informationer
- Vanskeligheder ved at aflæse og forstå sociale signaler (situationsfornemmelse)

Central coherence

Scripts

- Indre "manuskrifter" for ydre sociale verden
→ gør verden genkendelig og forudsigelig

Børn med autisme kan have svært ved at danne fleksible og generaliserede scripts.

Central coherence

Scripts

Overordnet script

- Gaver
- Fødselsdagssang
- Kage

Detaljeret script

- En blå cykel i gave
- Fødselsdagsang med instrumenter (Guitar, tromme og fløjte – i den rækkefølge)
- Rød sodavand og lagkage
- Skattejagt i haven
- OSV. OSV.

**Børn med autisme har en særlig måde at huske på!
Hukommelsesspor som er fastlåst omkring detaljer**

→ behov for forberedelse og struktur

Eksekutive funktioner

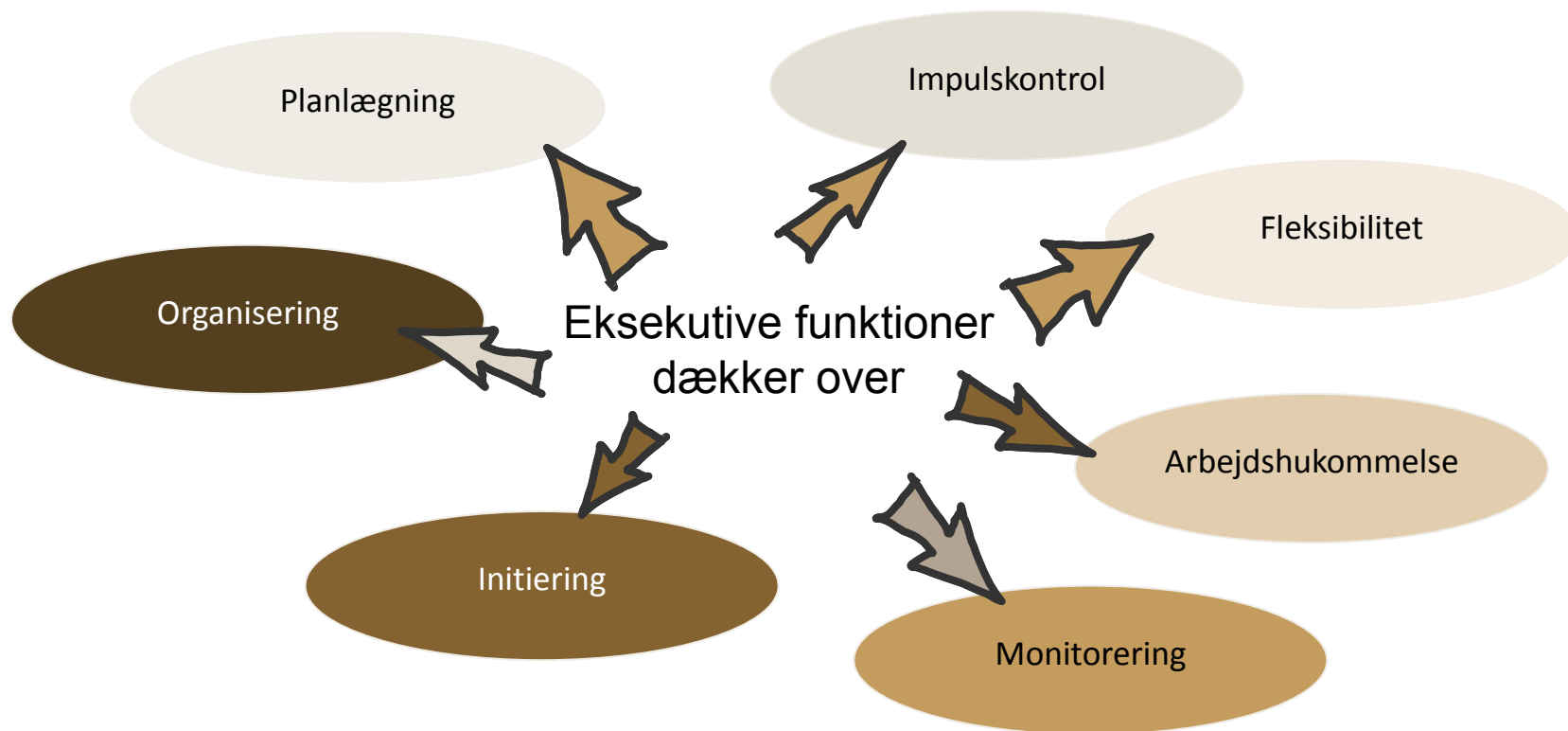
Eksekutive funktioner:

Vores "styrefunktioner".

Vores evne til at danne og tilpasse planer og håndtere forstyrrende påvirkninger.

De eksekutive funktioner bidrager til, at vi kan være fleksible i tænkning og adfærd samt skifte strategi i problemløsning.

Eksekutive funktioner

Eksekutive funktioner

Vanskeligheder med de eksekutive funktioner kan medføre problemer med:

- At huske en plan
- At overskue aktiviteter
- At skifte strategi
- Rigiditet
- Impulsivitet
- Repetitiv adfærd
- ...

Indlæring

Indlæringsstrategier:

Eksplicit – implicit
indlæring

Indlæring

Implicit (intuitiv) indlæring:

- Den tidligste form for indlæring i den typiske udvikling
- "Automatisk" og ikke-tilrettelagt
 - Fx. tale
 - Øjenkontakt
 - Imitation af ansigt udtryk og handling
 - Sige godmorgen i børnehaven

Indlæring

Eksplicit indlæring:

- Bevidst indlæring, f.eks. læsning
- Læring via materialer
- At "regne sammenhængen ud"

Symbolfunktion

Vanskeligheder med symbolfunktion kan betyde:

- Forsinket/forstyrret sprogudvikling
- Konkrethed
- Manglende generaliseringsevne

- Begrænset fantasileg og som-om leg
- Repetitiv leg

Symbolfunktion

Symbolfunktion er evnen til at forstå, at noget kan repræsentere andet end det konkrete

- Bruges og udvikles i leg
- Bruges i sproget
 - Ben i næsen
 - Er du ovenpå igen
 - Hop ind i bilen

Der er ingen fælles kognitiv profil hos børn og unge med autismespektrumforstyrrelser.

De udvalgte teorier og tilgange kan give en forståelse af den adfærd, vi ser i dagligdagen og danne et grundlag for, hvorledes vi hjælper og støtter barnet/den unge.

Det centralt at indsatsen tager afsæt i den enkeltes ressourcer og vanskeligheder.

Forældrekursus Autisme

Inspiration til pædagogisk praksis

Børne- og Ungdomspsykiatrisk Center
Psykiatri og Social

Kursusforløbet

Modul 1: ✓
Autismespektrum
forstyrrelse (ASF)

**Modul 3:
Inspiration til
pædagogisk praksis**

Modul 2: ✓
Kognitive
forudsætninger og
pædagogisk tilgang

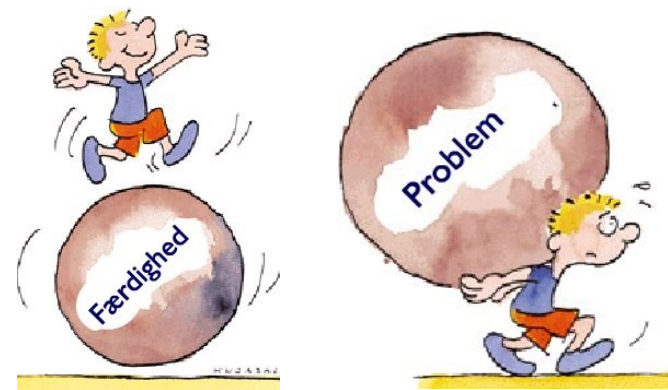
Modul 4:
Livet med
Autisme(ASF)

Program for dagen

Modul 3: Pædagogik (Konkret og praktisk)

Inspiration til pædagogisk praksis

- Visuel støtte
- Organisering af hverdagen
- Indlæring af færdigheder
- Motivation

De 8 H'er

Tydelighed = Tryghed

- Hvad skal jeg/vi? - indhold
- Hvorfor skal vi lave det? – skabe mening
- Hvornår laver vi det? - tidspunkt
- Hvor skal vi lave det? – placering
- Hvordan -metode
- Hvem laver vi det sammen med? eks. børn, voksne
- Hvor længe/tydelig afslutning vigtig - tidsperspektiv
- Hvad skal jeg bagefter – indhold

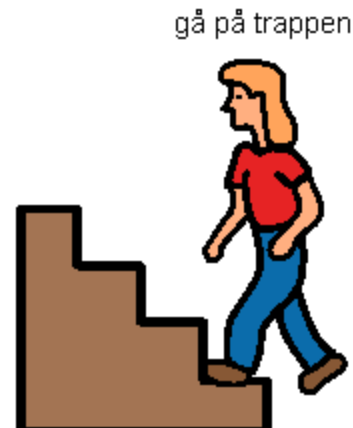
Andre hv.spørgsmål – hvordan, hvem kan jeg henvende mig til

Visuel læringsstil

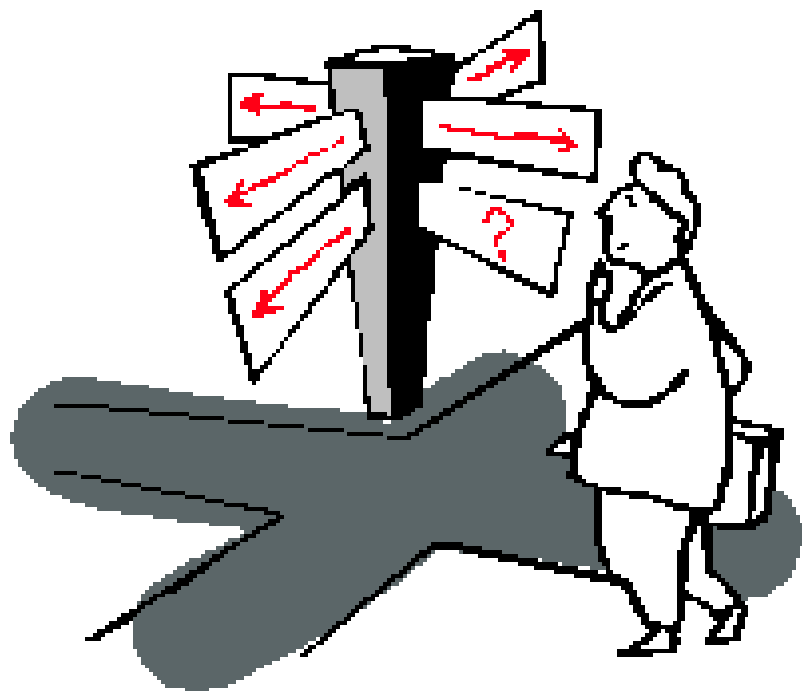
- Tænker i billeder, konkret oplevende
- Lærer af, hvad de ser
- Problemer med forståelse og brug af sprog
- God hukommelse for det de ser
- Problemer vedrørende bearbejdning/ forstå sammenhænge
- Forsinket bearbejdning

Husk

- Få fuld opmærksomhed, før du begynder
- Formulér dig præcist og vær konkret, undgå fyldord
- Formulér det du vil have dit barn til at gøre
- Supplér evt. med signalbilleder

Formål med visuel støtte

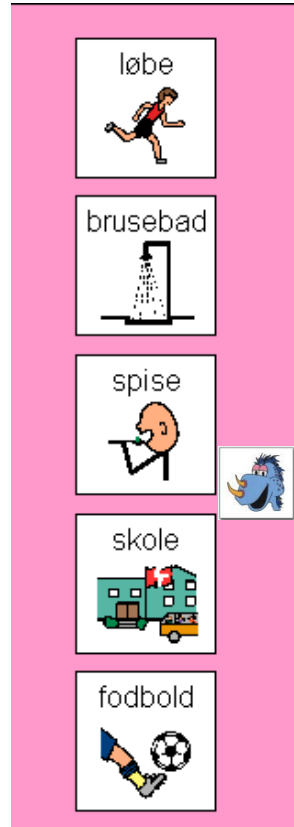
- Overblik
- Tryghed
- Selvstændighed
- Flexibilitet

Visuel støtte

Dagskema

- Konkreter
- Fotos
- Pictogrammer
- Tegninger
- Skriftsprog
- Telefon/Tablets

Dagskema

Tjekliste

God til større børn,
der kan læse selv.

Mortens morgenseddel

- ❖ Stå op
- ❖ Tage tøj på
- ❖ Tage briller på
- ❖ Spise morgenmad
- ❖ Rydde tallerken væk
- ❖ Vaske hænder
- ❖ Rede hår
- ❖ Børste tænder
- ❖ Pakke madpakke + mobil i tasken
- ❖ Tage sko på
- ❖ Tage jakke på
- ❖ Så tager vi i skole...

Ugeskema

- Hvornår skal vi i Biografen?
- Hvor længe skal jeg være i aflastning?
- Hvornår er det lørdag?
- Hvor mange dage er der til vi skal på lejre med skolen?

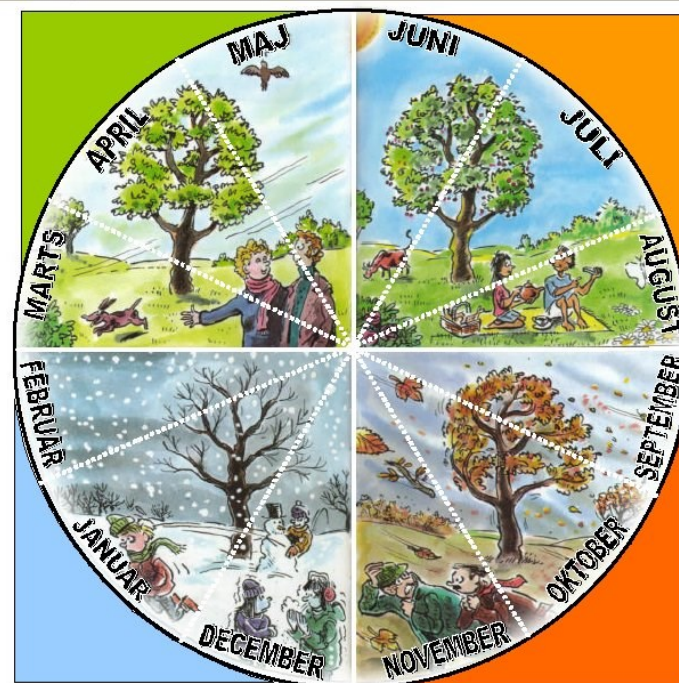
	Mandag	Tirsdag	Onsdag	Torsdag	Fredag	Lørdag 	Søndag
	Yellow	Yellow	Yellow	Yellow	Yellow	Yellow	Yellow
	Cyan	Cyan	Cyan	Cyan	Cyan	Cyan	Cyan
	Grey	Grey	Grey	Grey	Grey	Grey	Grey
							

Fysisk indretning

Årscirkel

- Hvornår er det jul?
- Hvornår har jeg fødselsdag?
- Hvor længe er der til?
- Årstider

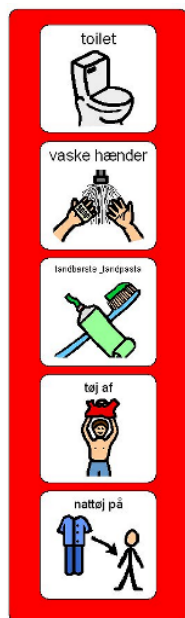

Forløbsoverblik til at tage med

På udflugter kan man lave et forløb enten med pictogram, håndtegninger, skrift eller på mobiltelefon.

Rutiner/rækkefølge/selvstændighed

Visuel støtte til udvikling af den daglige kommunikation

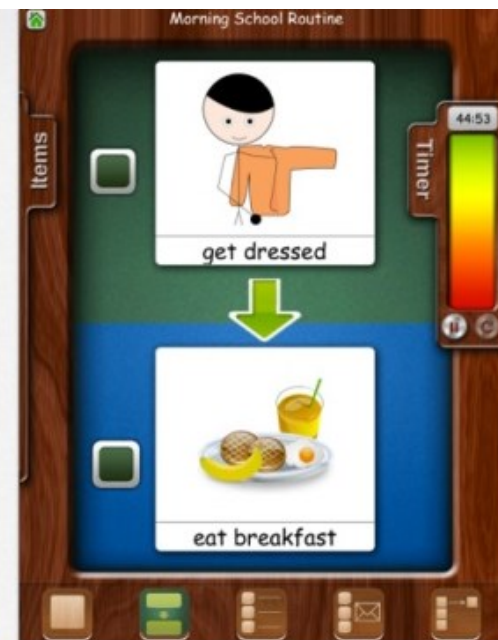
- Giver barnet lyst til at henvende sig
- og formidle behov og ønsker
- Det kan udvikle ordforråd/verbal sprog
- samt være understøttende for "huske" rutiner

PECS

- Kommunikationsmetode der tager udgangspunkt i billeder
- Styrker barnets evne og lyst til at henvende sig spontant til omgivelserne

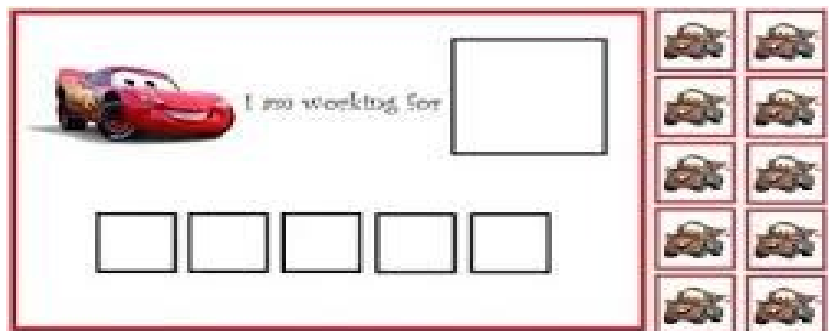
Smartphones/tablets

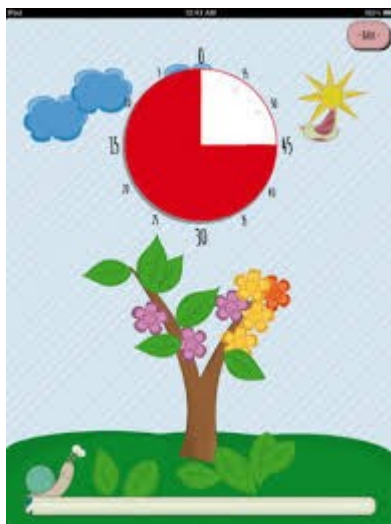
Sansesensibilitet

Motivation/belønning

Redskaber / tidsfornemmelse

Overblik og valg

Forældrekursus Autismespektrumforstyrrelse (ASF)

Børne- og Ungdomspsykiatrisk Center
Psykiatri og Social

Kursusforløbet

Modul 1: ✓
Autismespektrumforstyrrelse (ASF)

Modul 3: ✓
Inspiration til pædagogisk praksis

Modul 2: ✓
Kognitive forudsætninger og pædagogisk tilgang

**Modul 4:
Livet med
Autisme(ASF)**

Program

- Sociale historier
- Livet med ASF Selvindsigt, handicapforståelse, at føle sig anderledes, selvhjulpenhed, ungdomsidentitet
- Identitet
- Kost og Søvn
- Den nære fremtid fx institutions- og skolestart, ungdomsuddannelse, fritidsaktiviteter
- Skolevægring
- Unge - Seksualitet, misbrug, pubertet, uddannelse

Sociale færdigheder

- Visuelle forklaringer/regelhistorier (handlingsanvisende)
- Sociale historier (handleanvisende, give mening)
- Kognitiv-affektiv træning(forståelse, selvindsigt, identitet)

Sociale historier

- Et pædagogisk værktøj til at undervise i sociale færdigheder
- Hvad er sociale færdigheder

Sociale historier kan støtte børn i at tilegne sig en indsigt i en social situation og på baggrund heraf tilegne sig færdigheder i forbindelse med f.eks.:

- Lytte til fælles beskeder
- Være en del af en gruppe
- Kontakte andre
- Ændre tvangspræget adfærd
- Håndtere ængstelse /angst
- Skelne mellem fiktion og virkelighed
- forstå andres tanker og følelser

Hvordan skrives historierne?

- Historien er personlig, skrevet til et bestemt barn i en bestemt situation
- En social historie for et førskolebarn indeholder få ord, store bogstaver og enkle illustrationer
- For et større barn eller en ung person kan en historie indeholde komplekse beskrivelser i en mere generel form

Sociale historier de 4 grundlæggende sætningstyper

- Beskrivende sætninger
(jeg hedder....)

- Indeholder grundlæggende information, hvad, hvordan, hvor, hvem

-
- Perspektiverende sætninger
(de andre børn vil gerne...)

- Beskriver hvad andre gør, siger, tænker og føler - og hvorfor i en given situation

-
- Direktive/samarbejdende sætninger
(jeg vil forsøge...)

- Beskriver løsninger til hvad barnet kan forsøge at gøre

-
- Kontrollerende sætninger
(det er sejt.....)

- Støtter barnet i at huske og fastholde ønsket

Sociale historier de 4 grundlæggende sætningstyper

- Beskrivende sætninger
(antal 2-5)
-

- Jeg hedder Jacob og er 7 år. Jeg går i O.A på Mølleskolen

- Perspektiverende sætninger
(antal 2-5)
-

- Nogle gange har en klassekammerat glemt en blyant. Har de glemt en blyant låner de bare en blyant af en anden klassekammerat. At låne betyder at klassekammeraten får sin blyant igen.
- Mine klassekammerater synes at det er en god ide at låne ud, når en klassekammerat mangler en blyant.

- Direktive (1)
-

- Jeg vil gerne låne min blyant ud. Jeg vil øve mig i at huske at sige: " ja, det må du gerne", når en klassekammerat spørger mig, om de må låne en blyant af mig.

- Kontrolsætning

- At låne ud er sejt

sociale historier

- Sociale historier beskriver en social situation og ønsket respons i den.
- Historierne kan udformes på forskellig niveau og kan kombineres med belønning.
- Historien skrives i jeg – form.
- Barnet skal kunne genkende sig selv.
- Hvis barnet kan læse skrives historien med kun få tegninger.
Sproget
- Skal formuleres præcist.

Gode råd til forældre

- Et projekt af gangen
- Start med enkle problemstillinger
- Vær så konkret som muligt, og have styr på, hvordan man vil præsentere historien
- Find ud af, om – og med hvem der skal samarbejdes med omkring den sociale historie

Livet med ASF

Hvordan er livet som barn/ung med ASF –
men også forældre/pårørende?

Hvem er jeg?

- Hvornår er diagnosen stillet ?
- Særlig personlighed eller en person med ASF
- Vanskeligheder af et vist omfang
- Betydelig funktionsnedsættelse

Den nære fremtid

Når diagnosen er stillet forandrer fremtiden sig

Et andet liv - En ny forståelse

Hvem skal/må vide om diagnosen ASF?

- Barnet selv
- Familie og primære netværk
- Daginstitution
- Skole/efterskole og Fritidstilbud
- PPR
- Socialforvaltning

Sociale udfordringer

- Nedsat indlevelsessevne og situationsfornemmelse
- Misforstår mange sociale situationer
- Kan være naiv og sårbar
- Nedsat interesse og-eller svært ved at etablere venskaber
- Initiativ/passivitet

Pædagogiske redskaber

Hvad virker:

- Tydeliggørelse af usynlige regler
- Sociale historier og tegneserier
- Individuelle ressourcer og interesser som udgangspunkt til socialt samvær
- Guidning og strukturering af socialt samvær.
- Belønningsredskaber
- Forberedelse af evaluering
- Omvendt integration

Kommunikative udfordringer

- Kommunikations udfordringer kan føre til adfærdsproblemer.
- Misforståelser, frustration
- Selvskadende eller aggressiv adfærd
- Raserianfald eller nedtrykthed

Positive egenskaber

- Detaljeoptagethed = fokus og fordybelse
- Vedholdenhed = forfølge et mål
- Forkærlighed og evner for rutiner og mønstre
- Manglende fordomme og en anderledes/kreativ måde at tænke på
- Ærlighed

Min anderledes hjerne 15 min.

[autisme.mkv](#)

Spisevaner

- Hjælp til regulering af kosten
- Mere accept for ensformig kost end ved andre børn og unge
- Fokus på nødvendigheden og tilstrækkeligheden af korrekt ernæring

Søvnvaner

- Ingen skærmaktivitet i 1 time før sengetid
- Rolig aktivitet inden sengetid
- Fast sengetid og stå op tid
- Motion i løbet af dagen, men ikke tæt på sengetid
- Ikke for varmt i soveværelset, lufte ud, god seng og dyne

Skolevægring

- Lang tid med fravær eller helt uden skoletilbud
- Hvornår kommer den unge i skole
- Hvem hjælper den unge i gang

Jobs?

- Praktiske opgaver i hjemmet
- Fritidsjob
- Særlige kompetencer = særlige jobs
- Hvor/Hvordan finder man et fast arbejde

Ungdom

Ungdom = Udvikling + Forandring

Flere sociale aspekter af livet
- Dermed mange udfordringer

Uddannelses tilbud

Hvilken
uddannelses
retning skal/kan
man vælge

Mange
muligheder

Hvem kan
vejlede og
rådgive heri

Hvilken støtte er mulig

Puberteten

- Puberteten kan være udfordrende også for en ung med ASF
- Pludselig større forskel ift. neurotypiske børn/unge
- Identitetsdannelse
- Kropslige forandringer
- Afprøve grænser

Venskaber / Kærester

- Unge med ASF har måske lyst til at have venner/kærester, men svært ved at italesætte dette behov
- Børn og unges sociale stil og behov kan være anderledes
- Som yngre var aftaler oftest arrangeret af de voksne
- Som ældre, skal man selv tage initiativ hertil
- Risiko for isolation
- Derfor ofte behov for støtte til at fastholde venskaber/sociale netværk

Fraflytning fra hjemmet

- Penge og økonomi
- Hvordan finder man en bolig - den rette bolig
- Værelse/Kollegie/Bofællesskab/ Egen lejlighed
- Hvad er vigtigt at vide
- Bo-støtte

Afslutning af kursusforløbet

Modul 1: ✓
Autismespektrumfor
styrrelse (ASF)

Modul 2: ✓
Kognitive
forudsætninger og
pædagogisk tilgang

Modul 3: ✓
Inspiration til pædagogisk
praksis

Modul 4: ✓
Livet med
Autisme(ASF)